

УДК 378.147:373.2.011.3–051:502/504

ЕКОЛОГІЧНІСТЬ СВІДОМОСТІ І ПОВЕДІНКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-ДОШКІЛЬНИКА

Павлова Л.В., Рухля Г.В.

Державний вищий навчальний заклад

«Донбаський державний педагогічний університет»

Стаття містить обґрунтування психолого-педагогічних засад формування у майбутніх фахівців дошкільної освіти готовності до здійснення екологічної освіти дітей дошкільного віку в умовах суспільного виховання у дошкільних навчальних закладах. Надано аналіз поняття «екологічність» як властивості особистості педагога. Розглядаються педагогічні умови здійснення еколого-професійної підготовки на факультеті дошкільної освіти. Особливе значення має підвищення рівня екологічної свідомості майбутнього педагога. А також створення можливості проявити своє ставлення до природи у процесі інноваційного проектування роботи з дітьми.

Ключові слова: екологічна освіта дітей дошкільного віку, екологічне виховання, екологічна культура, екологічність, екологічна особистість, ноосферна особистість, педагогічні умови.

Постановка проблеми. В наш час починають збуватися прогнози щодо подальшого розвитку долі нашої планети. Ці передбачення пов'язані з уходом землі у нову стадію розвитку – ноосферу (В.І. Вернадський [2]). Ноосферний етап в історії людства вимагає об'єднання його розуму та духовності, прийняття на себе відповідальності за подальший розвиток життя на планеті. Сучасна наука розглядає і поняття «ноосферна особистість». Адже ноосфера утворюється особистостями, які відчувають єдність людини і природи та особливу місію людини на планеті. Вчення В.І. Вернадського про перехід від біосфери до ноосфери дозволяє обґрунтувати становлення ноосферної людини. Це становлення відбувається у двох вимірах: біосферному і космічному. Осягнення людиною своєї ноосферної місії неможливе без екологічної освіти.

В наш час екологічна складова освіти будь-якого рівня має величезне значення як з точки зору майбутнього людської цивілізації, так і враховуючи неперевершений розвивальний потенціал інтелектуального, морального загалом особистісного становлення засобами пізнання природного світу. Не зважаючи на безсумнівно великі можливості опосередкованого пізнання природного світу завдяки сучасним технологіям, вони, на жаль ще більше відсторонюють сучасну людину від самої природи, замінюючи живе спілкування, а отже і прояв гуманного ставлення до життя на привабливі сурогати («картинки»), а цікавість до природи, бажання розкрити її таємниці поступово замінюється впевненістю, що в інтернеті «все є». Це, зокрема, свідчить про серйозні проблеми у формуванні екологічної свідомості. А отже прогнози щодо подальшого розвитку людства почасти не є оптимістичними.

Перша ланка освіти – дошкільна є найбільш сприятливим періодом аби закласти основи «екологічної особистості». Велика роль у цьому процесі належить вихователю дошкільного закладу. Еколого-педагогічна підготовка майбутніх педагогів відбувається на засадах сучасної екологічної парадигми освіти у професійних вищих навчальних закладах. Важлива складова еколого-педагогічної підготовки – формування особистості майбутнього фахівця дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема еколого-професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти цікавить багатьох сучасних вчених з точки зору принципів та умов підготовки, змісту та методів викладання дисциплін еколого-педагогічного циклу, професійних якостей педагогів-дошкільників як носіїв екологічної культури (Г.В. Беленька [1], Н.В. Лисенко [4], С.М. Ніколаєва [5], І.В. Трубник [3] та ін.). Серед показників готовності майбутнього педагога до роботи з дітьми розглядаються: високий рівень екологічної культури, мотиваційна готовність до здійснення екологічної освіти і виховання дітей, міцний фундамент природничої підготовки та пізнавальні цікавості в області природознавства, здатність виступати прикладом екологічно доцільної поведінки для дітей та їхніх батьків, усвідомлення вітальної цінності природи тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ми вважаємо особливо важливим, щоб майбутні фахівці дошкільної освіти характеризувалися також «екологічністю» у ставленні до природи і соціального оточення. Але у дослідженнях ця проблема поки не знайшла теоретичного обґрунтування. Вона також практично не вивчена експериментально.

Мета даної статті – висвітлення можливостей розвитку такого особистісного утворення як екологічність у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літературних джерел засвідчив, що поняття «екологічність» розглядається різними авторами з різних позицій. Можна говорити про екологічність зовнішню і внутрішню. Для нас важливі обидві. Зовнішня екологічність розглядається як відповідність чи не відповідність мети іншим цілям та обставинам, що супроводжують шлях до здійснення мети. А внутрішня – як відповідність чи невідповідність мети, яку ставить людина її переконанням, відчуттям, образу життя тощо. Коли здійснення мети призвело до позитивних відчуттів, душевного підйому, радісних переживань від життєвих змін, то нововведення пройшли перевірку на екологічність.

У власному визначенні екологічності ми виходили з того розуміння, що екологічний – це такий, що не впливає негативно на природу, живе середовище та соціум. Під екологічністю особистості педагога розуміємо його властивість, здатність у будь-яких життєвих обставинах керуватися нормами гуманного ставлення до природного довкілля, виходячи із сучасних наукових досліджень з екології прораховувати наслідки необережного, неуважного поводження у природі та соціумі та попереджати їх, бути прикладом для оточуючих у ставленні до природи, до всіх проявів життя на основі усвідомлення своїх професійних обов'язків щодо «екологічної місії» вихователя. Іншими словами можна сказати, що «екологічність» – це певна внутрішня налаштованість особистості на гармонійне існування у світі, що проявляється у наповненості усього життя людини екологічними смислами: і приватного і професійного. Майбутній педагог щиро сердно любить природу, людей, дітей. Для нього це природний стан.

В наш час вища педагогічна дошкільна освіта здійснює пошук сучасних підходів до підготовки фахівців. Один з таких підходів пов'язаний з потребою у формуванні активного суб'єкта власного професійного становлення, свідомого творця своєї долі, усвідомлення причетності до життя, здатності успішно впливати на маленьких вихованців, в тому числі і у плані виховання екологічної культури (Є.В. Бондаревська, О.М. Леонтєв, Н.В. Лисенко, С.М. Ніколаєва та ін.).

Все вищезгадане вимагає від педагога високого рівня загальної природничої підготовки, а отже глибокої обізнаності у природних умовах та екологічних проблемах рідного краю та того населеного пункту, де розташований дитячий заклад. Великого значення при цьому набуває особистість педагога, його людські якості, що відображають високодуховні мотиви любові до природи, до людини, усвідомлення «ноосферних обов'язків» теперішніх і майбутніх громадян Землі на основі екологічної ідеології. Екологічна ідеологія враховує глибинні зв'язки людини зі всім живим. Вона дозволяє проникнути у внутрішні механізми еволюції природи і розширення простору живого у культурній та інших сферах. Здатність особистості до самовизначення через естетико-поетичні, морально-духовні осмислення всього суцього сягають своїм корінням до глибин життя. Сучасна педагогіка відходить від протиставлення або паралельного розглядання природи і культури, щоб подолати відчуження від самого життя. Осмислення своєї природної, космічної сутності можливе тільки у цілісному контексті життя. Отже, здатність мати власне бачення і розуміння педагогічних реалій, свідоме продукування своїх глибинних світоглядних і моральних орієнтирів, творення свого життя як процесу духовного зростання є дуже важливим, бо веде до розуміння свого призначення і здійснення його знайденими способами.

На педагогічному факультеті ДВНЗ «ДДПУ» екологічна складова вищої педагогічної освіти набувається як під час загальної підготовки (курс «Основи екології»), так і у процесі здійснення спеціальної методичної підготовки (курси «Основи природознавства та методика ознайомлення ді-

тей з природою» та «Екокультура особистості»). Для забезпечення у процесі навчання достатнього рівня готовності до здійснення екологічної освіти проводиться детальне вивчення ставлення до природи майбутніх фахівців, спонукування до усвідомлення власних соціально-екологічних ідеалів, корекції світоглядних позицій, потреб у спілкуванні з природою, необхідності внутрішнього ненав'язаного ззовні цілепокладання у напрямку еколого-професійного становлення.

Для виконання означених завдань (тих, що ставить викладач, і тих, що сприймає і доповнює студент), важливо забезпечити певні педагогічні умови. Зупинимося на найбільш важливих.

Формування екологічної спрямованості особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти неможливе без уваги до наявності екологічної мотивації їхньої поведінки та всієї життєдіяльності. Емоційні переживання з приводу стану природного довкілля, реальних ситуацій під час спілкування з природою, вражаючих фактичних прикладів, насичення високими екологічними смислами процесу навчання викликають гуманні почуття до природи, до живих створінь. Екскурсії у природу та до музеїв, участь у екологічних акціях, квести, відвідання дошкільних закладів, перегляд фільмів, створення презентацій до обраної теми, філософські диспути, екологічні свята (Всесвітній день захисту тварин, Всесвітній день Землі тощо) впливають на мотиваційну сферу.

Наше дослідження засвідчило, що екологічні проблеми людства, окремої країни, місцевості часто не являються достатньо усвідомленими студентами тому, що не створюються необхідні умови для їхнього обговорення і пошуку можливого рішення на рівні еколого-професійної компетентності вихователя. Майбутні вихователі не відчують своєї професійної причетності до екологічних проблем. Нами було розроблено тематику бесід духовно-екологічного змісту саме з метою уникнення вражаючого відсторонення майбутніх фахівців від активної позиції з точки зору еколого-професійної місії педагога. Наводимо конкретні приклади.

Природа у Вашому житті. Яке місце природи у Вашому житті? Без чого Ви не можете обійтися? Чи є потреба духовного спілкування з Природою? У чому вона виявляється? А що Ви для Природи?

Природа і Дитина. Чи спостерігали Ви, як поводить себе дитина серед природного оточення? Як себе відчуває, які виявляє емоції та цікавості? Яке значення має Природа в житті дитини? Чи може вона в своєму розвитку обійтися без неї? Які спогади дитинства, пов'язані з Природою, Ви зберегли?

Ноосферна відповідальність людини. Що таке ноосфера, хто визначив це поняття? У чому проявляється відповідальність Людини перед Природою? Чи здатна сучасна Людина взяти на себе цю відповідальність? Чому майбутнє нашої планети залежить від рівня ноосферної екологічної свідомості? Яка відповідальність покладається на педагога? Чому будь-який Педагог, Вчитель повинен мати розвинену екологічну свідомість, бути екологічно-культурною особистістю? В чому особливості екологічної культури вихователя дітей дошкільного віку?

Педагогіка і Природа. Чому Природу називають великим педагогом? В чому полягають можливості педагогічного впливу Природи на Дитину? Як Природа навчає? Як Природа виховує? Чи хочете мати її своїм союзником? За яких умов Природа – великий вихователь, яка Ваша роль у цьому процесі? Як Ви будете зміцнювати союз Педагогіки і Природи, працюючи з дітьми?

Природа Людини – екологія Людини. Що являє собою людина? Чому її організм є екологічною системою? Назвіть елементи екологічної системи людини. Як діє екологічна система організму? Як можна екологізувати умови життя, щоб забезпечити здоров'я організму? В чому полягає поняття «екологія Людини»? Які умови треба Людині для психічного, душевного здоров'я? Яке місце природного довкілля у забезпеченні «екології» Людини?

Природа Душі – екологія Душі. Що таке Душа, де вона знаходиться? Як вона себе почуває в умовах екологічної кризи? Як душа людини реагує на руйнацію природних умов та втрату соціумом духовних цінностей? Як подолати духовний вакуум? Як можна визначити поняття «екологія душі»? Чи можливо створити умови для комфортного, продуктивного душевно-духовного розвитку людей у єдності з Природою? Як?

Екологія дитини. Чому сучасне життя породило поняття «екологія дитини»? Який зміст включає це поняття? Що таке «екологія життєдіяльності»? Як її можна забезпечити? Які умови створюються у дитячому закладі для екологізації життєвого простору дітей?

Людина і Всесвіт. Чому можна стверджувати про зв'язок Людини зі Всесвітом? Що таке Всесвіт? Із чого він складається? Як Ви розумієте поняття Мікрокосм і Макрокосм? Чому кажуть, що кожна людина є Всесвіт? Назвіть своє адресу у масштабі Всесвіту (назва Галактики, планетної системи, планети, материка, країни...). Що Ви відчуваєте, коли дивитесь на зоряне небо? Які роздуми викликають у Вас такі спостереження? Чи є у Вас потреба спілкування із зоряним світом?

Задумуючись над цими запитаннями, майбутні вихователі роблять свій крок до досягнення серйозності тих завдань, що стоять перед ними під час виконання професійних обов'язків. Серед питань, на які студенти шукали відповіді у своїх

творах-есе особливу цікавість викликало питання «Чи притаманна духовність Природі?».

Інноваційний характер екологічної освіти дошкільників потребує від педагога орієнтування у сучасних технологіях і творчої спрямованості у процесі реалізації еколого-професійних обов'язків. Тому важливим є становлення інноваційної поведінки майбутніх педагогів. Для цього вони приймають участь у ігрових засіданнях, круглих столах, пресс-конференціях, семінарах з екологічного виховання дітей, ярмарках технологій дошкільної екологічної освіти.

Набуття практичного досвіду роботи з дітьми, методичної роботи з екологічного виховання здійснюється у процесі оволодіння педагогічним проектуванням. Студенти мають навчитися планувати і проводити ознайомлення з природою різними методами, інтегрувати їх в залежності від мети і завдань освітньої програми. Розробка індивідуального екологічного проекту і здійснення його під час педагогічної практики стає обов'язковим завершувальним етапом еколого-професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Висновки. Наше дослідження показує, що ефективність процесу використання тих чи інших інноваційних підходів залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників. До об'єктивних відносимо наявну готовність студентів до соціального утвердження себе як особистості, майбутнього професіонала, потребу до пошуків смислотитетового призначення. До суб'єктивних – побудову адекватного освітнього простору (створення відповідних умов, в яких студент студент може виявити свою унікальність та індивідуальність, діяти свідомо та гуманно по відношенню до природи і людей, соціуму). Наші спроби суб'єктивувати процес набуття професійних знань і вмінь плідно застосовувалися лише у разі їхньої органічної вбудованості у контекст науки. Пропоновані прийоми не можуть бути універсальними. В той же час їхнє апробування у певній системі підвищує рівень активності у вивченні методики природознавства.

Отже, досвід здійснення еколого-педагогічної підготовки засвідчує необхідність опертя на суб'єктивність майбутніх педагогів як творців екологічності власної свідомості і поведінки.

Список літератури:

1. Беленька Г.В., Богиніч О.Л. Природа і рух / Беленька Г.В., Богиніч О.Л. – К., 2003. – 262 с.
2. Вернадский В.И. Биосфера / В.И. Вернадский. – М., МЫСЛЬ, 1967. – 97 с.
3. Крайнова Л.В. Організація екологічної діяльності дітей у дитячому садку : методичний посібник / Л.В. Крайнова, І.В. Трубник, Г.Б. Жовнер. – Слов'янськ, 2011. – 117 с.
4. Лисенко Н.В. Еко – око: дошкільник пізнає світ природи: навчально-методичний посібник / Н.В. Лисенко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 352 с.
5. Николаева С.М. Теория и методика экологического образования детей : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / С.Н. Николаева. – М.: Издательский центр Академия, 2002. – 336 с.

Павлова Л.В., Рухля Г.В.

Государственное высшее учебное заведение
«Донбасский государственный педагогический университет»

ЭКОЛОГИЧНОСТЬ СОЗНАНИЯ И ПОВЕДЕНИЯ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА-ДОШКОЛЬНИКА

Аннотация

Статья содержит обоснование психолого-педагогических основ формирования у будущих специалистов по дошкольному образованию готовности к осуществлению экологического образования детей дошкольного возраста в условиях общественного воспитания в дошкольных образовательных учреждениях. Представлен анализ понятия «экологичность» как свойства личности педагога. Рассматриваются педагогические условия осуществления эколого-профессиональной подготовки воспитателей на факультете дошкольного образования. Особое значение имеет повышение уровня экологического сознания личности будущего педагога. А также создание возможности проявить свое отношение к природе в процессе инновационного проектирования работы с детьми.

Ключевые слова: экологическая культура, экологическое образование детей дошкольного возраста, экологическое воспитание, экологичность, экологичная личность, ноосферная личность, педагогические условия.

Pavlova L.V., Ruhla G.V.

State Higher Educational Establishment
«Donbas State Teacher's Training University»

ECOLOGICAL FRIENDLINESS OF THE CONSCIOUS AND BEHAVIOR OF THE FUTURE PEDAGOGUE OF PRESCHOOL EDUCATION

Summary

The article deals with the substantiation of the psychological and pedagogical foundations of formation of prospective specialists in preschool education of readiness for the implementation of ecological education of preschool children in the conditions of social education in pre-school educational institutions. The concept of «ecological friendliness» as the property of the teacher's personality is analyzed. The pedagogical conditions of conducting ecological-professional training of educators at the faculty of preschool education are considered. The increase of the level of ecological consciousness of the personality of the future pedagogue is very important. As well as the creation of the opportunity to show their attitude to nature in the process of innovative design of working with children.

Keywords: ecological culture, ecological education of children of preschool age, ecological education, ecological friendliness, ecological personality, noosphere personality, pedagogical conditions.